

Nagy László

A MARXISTA NEVELÉS NÉHÁNY KÉRDÉSE

Marx évfordulót ünneplünk, Marxra emlékezünk, a tudományos szocializmus megalkotójára, arra a férfiúra, akinek elméje beragyogta a tizenkilencedik századot és utat nyitott a vilgá proletariátusa előtt egy szebb, teljesebb, boldogabb élet felé.

Marx tudományos opusa szinte kiapadhatatlan. Öröksége, amelyet ránk hagyott, felbecsülhetetlen kincset rejteget minden haladó szellemű ember számára. Marxra emlékezve szólunk ebben az írásban az oktatás és a nevelés céljainak és szervezésének marxista koncepciójáról, a jugoszláv szocialista öngazgatású társadalom nevelési gyakorlatáról és elméleti vonatkozásairól, és arról, hogyan hatotta át a szocialista pedagógiát a marxista szellem.

A nevelés mint társadalmi tevékenység legfőbb jellemvonása az osztályjelleg. Nem Marx volt ugyan az első gondolkodó, aki erre a tényre felfigyelt, de ő volt az első, aki tudományos alapokra helyezte és tudatosította ezt a tényt.

Minden osztálytársadalmat az egyes osztályok közötti ellentét és egyenlőtlenség jellemez. Hogy igazolják az oktatás terén jelentkező különbségeket, az osztálytársadalom képviselői különböző biológiai érveket hoznak fel, hangsúlyozzák a tanulók között fennálló testi és szellemi különbségeket. Az uralkodó osztály ezáltal igyekezett az osztályegyenlőtlenséget természeti, azaz biológiai különbségekkel igazolni.

Marx ezzel ellentétben az oktatás céljainak meghatározását tudományos alapokra helyezte. Megdöntötte azt az agnosztikus nézetet, miszerint az oktatás és a nevelés célja meghatározhatatlan.

Marx igen egyszerű és kézenfekvő módon bizonyította, hogy az oktatás és a nevelés egy konkrét társadalom konkrét megnyilvánulása, olyan céltudatos tevékenység, amelyet az uralmon levő osztály határoz meg, olyan céltudatos aktivitás, amelyre érvényesek a társadalom fejlődésének általános törvényszerűségei. A nevelés céljait egy konkrét társadalom szükségletei határozzák meg. Ha azt akarjuk, hogy az oktatás

és a nevelés helyesen tolmácsolja az uralkodó osztály társadalmi szükségleteit, hogy építő jellegű hatást gyakoroljon a fejlődésre, akkor az oktatás és a nevelés céljait nem lehet csak elméletileg fogalmazni, önkényesen előírni és kívülről meghatározni, hanem a társadalmi fejlődés elemzéséből, a fejlődés tendenciáiból kell levezetni, majd a gyakorlatban ellenőrizni, a gyakorlattal bizonyítani.

Ezért az oktatásnak és a nevelésnek éppen úgy, mint a társadalom más céltudatos aktivitásának, nemcsak az a feladata, hogy alaposan és objektív módon megismerje és magyarázza a társadalmi jelenségek lényegét, hanem az is, hogy felismerve ennek a társadalmi folyamatnak a törvényszerűségeit, társadalmi integritását a fejlődés valamennyi szakaszán, meghatározza tevékenységének feladatait és szerveződését oly módon, hogy minél jobban teljesítse a társadalom és az egyén szükségleteit. Erre azért van szükség, mert minden tervezet, így az oktatás tervezete is megnyitja a fejlődés, az előrehaladás előtt az utat és lehetővé teszi a további útkeresést.

A marxizmus klasszikusai meghatározták a szocialista nevelés alapkövetelményeit és körvonalazták ennek a tevékenységnek a jellegét. Marx számára a kiindulópontot a Párizsi Kommun jelentette. Szerinte a szocialista nevelést a következők jellemzik:

— a vallás befolyásának csökkenése és kiküszöbölése az oktatási folyamatból,

— az osztály, a nemzeti és a faji megkülönböztetés eltűnése,

— a nevelés szocialista osztályjellege,

— a sokoldalú egyéniség kialakítása,

— az oktatás térhódítása,

— a nevelés tartalmának és eljárásainak megváltozása, és

— az oktatási-nevelési folyamat egybekapcsolása a termelő- és a társadalmilag hasznos munkával.

Marx követői a felsorolt jellemzők közül az oktatás és a nevelés osztályjellegét, a sokoldalú egyéniség kialakítását, valamint a munkára való nevelést hangsúlyozták ki. Így pl. Lenin külön kitér a munkára való nevelés problémájára. Véleménye szerint a jövő társadalmának az ideálja egy olyan nevelés kell hogy legyen, amelyben egybeolvad az oktatás és a termelőmunka. Az oktatás és a nevelés nem realizálható termelőmunka nélkül, de a termelőmunkát sem emelhetjük olyan magas szintre, ahogy azt a jövő társadalmának elvárja tőlünk, ha ezzel párhuzamosan a tanulókat nem részesítjük széles körű elméleti oktatásban. Az ifjúságot nem lehet bezárni az iskolafalak közé. Sőt, Lenin még az erkölcsi nevelés eszközeit is a termelő- és a társadalmilag hasznos munkában kereste.

A marxizmus klasszikusai a nevelés célját a sokoldalúan fejlett embereszményben határozták meg. De nem csak ők. A jugoszláv társadalom is így módon határozta meg a szocialista nevelés célját. A sokoldalúan fejlett embereszmény elérése azonban igen összetett feladat. A pedagógus és a szocialista iskola csak abban az esetben tudja megvalósítani, ha pontos képet alkot, hogy milyen egyéniséget, milyen embert akar tanulóiból

formálni. Tudnia és ismernie kell, hogy voltaképpen milyenek is a szocialista ember tulajdonságai, jellemvonásai, ismeretei, erkölcsi normái, eszméi, meggyőződése, társadalmi és egyéni céljai.

A szocialista nevelés egyik élharcosa, Makarenko, nagyon is tisztában volt a kommunista nevelési célok megvalósításának minden nehézségével. Ő így fogalmazott: „A nevelés célján értem az ember egyéniségének, jellemének programját, s itt a jellem fogalmába beleveszem az egyéniség egész tartalmát, vagyis külső megnyilvánulásainak jellegét éppen úgy, mint belső meggyőződését, politikai nevelését és ismereteit, tehát feltétlenül az egyén teljes képét. Véleményem szerint feltétlenül szükséges, hogy nekünk, pedagógusoknak legyen ilyen programunk az emberről, s e felé állandóan törekedjünk.”¹

Makarenko szerint tehát a kommunista nevelés célja az ember programja, amelyet a szocialista iskola a nevelőkön keresztül növendékeiben igyekszik megvalósítani. Ez a program nem egy statikus, a szocialista forradalom által és után meghatározott és megkövesült forradalmi szólamokból álló munkaprogram. A szocialista társadalom építésével, az iskolareformokkal, az iskola rendszerében és arculatában végbemenő változásokkal, az oktatás célkitűzéseinek változásával összhangban változik az ember programja is.

A nevelés konkrét céljában Ágoston György véleménye szerint „két-féle programnak kell egybeötvöződnie: egy általános, standard programnak és egy egyéni, individuális programnak”.²

Szerinte az általános program a társadalom által megkövetelt tipikus személyiségjegyeket tartalmazza. Mivel egy standard programról van szó, ezt minden tanulóban ki kell alakítani. „Az egyéni program az egyéni képességek, tulajdonságok, érdeklődés meghatározásában és fejlesztésében áll. Az egyéni program nélkül a pedagógus nem tudja megoldani a nevelésnek olyan fontos feladatait, mint amilyen pl. a növendékek továbbtanulásának és pályaválasztásának irányítása.”³

Az említett program kidolgozása, konkrét meghatározása a szocialista pedagógia legfontosabb és egyben legösszetettebb feladata. Mert az általános program csak általános irányelveket tartalmaz és a pedagógusra, a nevelőre vár az az összetett és társadalmilag igen felelősségteljes feladat, hogy ezeknek az általános irányelveknek a tudatában kidolgozza a konkrét egyéni programot a tanuló rendszeres és alapos megfigyelése alapján.

A két program, az általános és az egyéni dialektikus egészet képez és tükrözi a marxista filozófia azon felfogását, amely a társadalom és az egyén viszonyából fakad. Mert ahogyan a szocialista neveléstudomány vallja, az egyén, a személyiség a társadalom, a szocialista közösség tagja, de ugyanakkor utánozhatatlan szabad egyéniség is.

A marxista neveléstudomány a kommunista nevelés általános célját a sokoldalúan fejlett embereszményben látja és határozza meg. A műszaki forradalom és a gépesítés kiterjedésével megváltoztatja az ember helyzetét a termelési folyamatban, helyét és szerepét a munkában. Az

automatizáció mint a műszaki fejlődés fejlettebb fázisa az ember felszabadulását eredményezi a részfeladatok végzése alól. Marx plasztikusan így nyilatkozott erről: „... a fejlett termelők világtörténelmi, empirikusan egyetemes egyéneket állítanak a helyi jellegű egyének helyébe.”⁴

A marxista sokoldalú embereszmény nem utópia, habár megvalósítása ma még sokak számára igen utópisztikusnak tűnik. Ennek a pedagógiai alaptörvénynek az oktatásban való realizálását a tudományos-műszaki fejlődés mellett a társadalmi-gazdasági és az öngazatási viszonyok térhódítása is szükségessé teszi hazánkban. A jelen emberét az ikolának arra kellene képesítenie, hogy lehetőségei, képességei, egyéni programja határain belül munkája folyamán változtatni tudja és akarja tevékenységi körét, ha ezt a műszaki vagy a társadalmi változások tőle megkövetelik. A munka jellegének és az ember munkában való szerepének a megváltozása arra kényszeríti az embereket, hogy életük folyamán két-három ízben változtassák foglalkozásukat. Az UNESCO egy felmérése azt bizonyítja, hogy 2000-ben a ma létező foglalkozások és szakmák 90 százaléka eltűnik, vagy gyökeres változáson megy át. A tudomány és a társadalom fejlődésével csak az tud lépést tartani, aki képesítve lesz a folyamatos önnevelésre, aki felkészül a változásokra, aki alapos általános képesítéssel és szakmai felkészültséggel rendelkezik.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség tizedik kongresszusa az oktatás és a nevelés célkitűzéseit a következőképpen határozta meg: „Az összes oktató-nevelő tartalmaknak és megvalósításuknak is, valamint a diákok és egyetemi hallgatók munkája eredménye értékelésének olyan teljes és szabad alkotó egyéniség kialakítására kell irányulniuk, aki képes vállalni a felelősséget a társadalom anyagi és kulturális fejlesztéséért, akinek társadalmi felelősségtudata van és a szocialista öngazgatás, a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága és közössége, a szabad és el nem kötelezett Jugoszlávia mellett foglal állást, olyan személyiség, aki állandóan kész az öngazgatású társadalom értékeinek és vívmányainak fejlesztésére és védelmére.”⁵

A sokoldalú kommunista nevelés fő feladatai Agoston György véleménye szerint „két pólus felől lehet megközelíteni: az emberiség kultúrája, a művelődési javak felől és az ember pszichikus funkciói felől.”⁶ Mivel a művelődési javak fő csoportját a tudományok, a termelés, az esztétikum, a testi kultúra és a filozófia képezik, a szerző a fenti felsorolásnak megfelelően beszél a tudományos, a politechnikai, az erkölcsi, az esztétikai, a testi és a világnézeti nevelésről.

A jugoszláv neveléelmélet a sokoldalúan fejlett egyéniség kialakításáról szólva abból a célkitűzésből indul ki, hogy a szocializmusnak lehetővé kell tennie mindenki számára, hogy kifejlessze egyéni képességeit. Csakis az ilyen egyéniség tehet sokat a társadalom felvirágoztatása érdekében. A szocialista társadalom feltételeket teremt, teret biztosít a sokoldalú egyéniség fejlesztésére.

Ma már nagyjából elvetették azt a felfogást, miszerint a sokoldalúság egyenlő az univerzalitással, vagyis az egyetemességgel. Az egyetemesség

minden tudományágban való jártasságot jelent. Ma az ilyen nézet, több okból is, elfogadhatatlan. Elsősorban ez a felfogás a sokoldalúságot egy bizonyos általános tudásra korlátozza (enciklopedizmus), másodszorban tagadja az egyéni vonatkozások (egyéni program) kifejlődésének lehetőségét és szükségességét. A sokoldalúság ilyen értelmezése a tudásrobbanás időszakában valótlán követelmény és elvárás. Az információáradat képtelenné teszi az embert, hogy az össz tudományágba még csak felületes betekintést is nyerjen. A sokoldalúság ilyen értelmezése nem más, mint illúzió.

A terjeszkedő, szétágazó egyénfejlesztés helyett a mélyreható fejlesztést kell a sokoldalúság alapjává tenni. Nem arra kell törekedni, hogy minden növendékünk a tudomány minden területéről minél többet tudjon, hanem azt kell elérni, hogy mindjobban kiteljesedjen emberi lényege.

Hangsúlyozni kell tehát, hogy nem lehet a sokoldalú nevelésnek egy egyetemes mintáját kidolgozni, amely minden korszaknak és minden társadalomnak megfelelne. Minden korszak és társadalom, beleértve természetesen a szocialista társadalmat is, saját törvényszerű meghatározói alapján tűzi zászlajára a sokoldalúság fogalmáról és tartalmáról, valamint a sokoldalú egyéniségről alkotott nézeteit.

A sokoldalúságnak tehát a marxista nézetek alapján magába kell foglalnia az egyetemeset, a különlegest és az egyedit is.

A sokoldalú egyéniség mint a szocialista nevelési eszmény megköveteli azoknak a feltételeknek a biztosítását, amelyek lehetővé teszik minden ember számára, hogy kifejezésre juttassa és kifejlessze emberi képességeit. A sokoldalúság az ember intenzív fejlődése, meghatározott társadalmi feltételek mellett. Az így kifejlesztett egyéniség hasznára válik az öngazgatású társadalomnak, de önmagának is, mert az élet és a munka szerencsésé teszi, megelégedéssel tölti el, ami egész élete folyamán új erőbevetésre serkenti.

A sokoldalúság az egyén egyetemességét jelenti. Minden egyén homogen egésznek képez. Lehetővé tenni az egyénnek, hogy képességeit, lehetőségeit a legmagasabb fokig szabadon fejlessze, annyit jelent, mint lehetővé tenni az egyén egyetemes fejlődését.

A szocialista nevelés fő feladata, hogy biztosítsa az optimális feltételeket az egyén sokoldalú fejlődéséhez és hogy különböző módon serkentse is az ilyen fejlődést.

A jugoszláviai pedagógiai elmélet a sokoldalúan fejlett személyiség nevelését igen sokáig (más szocialista országokhoz hasonlóan) a nevelés komponensein keresztül tárgyalta. Így beszélünk értelmi nevelésről, testi és egészségügyi nevelésről, munkára való nevelésről és műszaki képzésről, erkölcsi nevelésről, társadalmi öngazgatásra és társadalmi-politikai tevékenységre való nevelésről és esztétikai nevelésről.

Az újabb elméletek inkább afelé hajlanak, hogy a nevelési komponensek helyett a sokoldalú egyéniség kialakítását az egyén három fő tevékenységi területén keresztül vizsgálják és próbálják megvalósítani. Így szólnak:

- az egyén hivatásra való felkészítéséről,
- a társadalmi öngazgatásra és a társadalmi-politikai tevékenységre való nevelésről, és
- a szabadidő ésszerű felhasználására való nevelésről.

Úgy érzem, ez a hozzáállás egyetemesebb és jobban fedi a sokoldalúság koncepcióját. Az egyes tevékenységi területek maguk is egyetemes egészeket képeznek és az egyes nevelési komponensek sokaságát foglalják magukba.

A marxista nevelési koncepciót elemezve hazánkban, említést kellene tenni még néhány igen lényeges dologról: a marxista nevelésről iskolánkban, a permanens nevelési koncepcióról mint a sokoldalú egyéniség kialakításának egyetlen reális módjáról és ezzel kapcsolatban az önnelvelés lehetőségeiről, valamint az akcelerációról, vagy felgyorsításról az oktatásban és a nevelésben.

Már a tizedik pártkongresszus szorgalmazta az oktatás és a nevelés marxista irányultságának és a nevelés öngazgatású megszerveződésének térhódítását. Azóta ezen a téren a jugoszláviai iskola igen sokat elért, bár a hiányosságok, a ferdeségek is számottevőek.

Nálunk sokan a marxista nevelést a marxizmus klasszikusai műveinek megismertetésével igyekeznek megvalósítani. Nem a marxista klasszikusok műveinek ismertetését kívánom elmarasztalni. Erre mindenképpen szükség van. Ezt kiemelte a tizedik pártkongresszus záradéka is. De ha a marxista nevelés megreked a művek száraz ismertetésénél, ahogy az a gyakorlatban igen sűrűn megtörténik, ha a marxizmus nem válik cselekvő erővé, a jugoszláviai munkásosztály forradalmi gyakorlatává, akkor egy száraz adathalmazt kapunk és nevelési szempontból éppen az ellenkezőjét érjük el, mint amit a marxista neveléssel célul tűztünk ki. „... szükség van a marxista oktatás minőségének, valamint a teljes oktató-nevelő munka marxista megalapozottságának fejlesztésére. A társadalomtudományokkal foglalkozó tantárgyak terveinek fokozottabb mértékben kell tartalmazniuk marxista elméletünk és a forradalmi szocialista öngazgatású gyakorlatunk tapasztalatait, a marxizmus alapjait és a marxista világszemlélet jelenkori vívmányait. A programtartalmak, a tankönyvek és a szakirodalom, továbbá elméleti alapjaik, társadalmi és eszmei irányultságuk tökéletesítésével szükség van a nyilvános és bíráló értékelésükre.”⁷⁷

A marxista nevelésnek szisztematikusan kell kialakítania a fiataloknál és a felnőtteknél a marxista eszmei irányultságot, serkenteni kell őket a szocialista öngazgatási viszonyok fejlesztésére, ki kell bontakoztatni náluk az alkotóképességet, bírálóképességet és a munka iránti szeretetet.

A marxista nevelésnek nagy szerepe van a nevelés szocialista átlényegítése terén is. Oda kell hatnia, hogy mielőbb eltűnjön a szellemi és a fizikai munka közötti különbség. A tanulók irányultsága a könnyű, hivatalnoki munkák felé, a termelői szakmáktól való idegenkedés vagy menekülés, az alkotómunka és általában a munka leértékelése, sokak által történő lenézése, igen képletesen példázzák, hogy a marxista nevelés

terén még igen sok a tennivaló. És itt elsősorban nem szólamokra, nem holmi propagandaakcióra, időről időre történő ráhatásokra, hanem folyamatos, tervszerű marxista nevelőmunkára és főleg tettekre van szükség. Az iskolában, a társadalomban, a társult munkában egyaránt.

Jól ismertek Tito elvtársnak erre vonatkozó meglátásai. Szerinte a marxizmusnak, mint a munkásosztály tudományos elméletének és forradalmi gyakorlatának az oktatási-nevelési folyamat alapját kell képeznie szocialista öngazgatású társadalmunkban. Neveljük fiataljainkat marxista szellemben. Ne absztrakt módon, hanem a jelen törekvéseivel és gyakorlatával összhangban. Olyan marxista tudást adjunk a fiatal nemzedéknek, amely képesíti a társadalmi életben való aktív részvételre.⁸

Habár nagy meglepéssel könyveltük el a marxizmus térhódítását iskoláinkban az iskolareform bevezetése óta, úgy hiszem, a jelen gyakorlattal nem lehetünk elégedettek. Ezt bizonyítja a fiatalok véleménye is. Szerintük a marxizmus keretében száraz tényanyaggal traktáljuk őket, kész tények sokaságával töltjük a fejüket, kizárva a gondolkodás, a vita lehetőségét. Márpedig forradalmi gyakorlat nincs dogmatikus tényanyag halmozásával.

A marxista nevelés szempontjából az a lényeg, hogy az iskola egész programja át legyen lényegítve a marxista eszmékkel. Az iskola egész léggömb marxista kell hogy legyen.

A marxizmust nem lehet megtanulni a marxista irodalomból. Ezt át kell élni és alkalmazni kell a gyakorlatban, a mindennapi életben, a szocializmusért és az öngazgatásért vívott harcban. A „forradalom”, az újért vívott harc tovább folyik, és ezt nem hangsúlyozzuk eléggé iskoláinkban. A marxizmus a jugoszláv szocialista társadalomban az öngazgatási viszonyok továbbfejlesztéséért vívott harcban ölt konkrét formát. És ezen a téren minden fiatalra, minden dolgozóra és minden polgárra szükség van.

A marxista nevelésről folyó vitákban mindig a marxista nevelés reafirmációját hangsúlyozzuk. Az eredményekről főleg kvantitatív módon beszélünk, habár az e téren folyó munka sok esetben kampányszerű és a formalizmussal határos. A Kommunista Szövetség több elemzése rámutatott arra, hogy a marxista nevelésnél jelen van a dogmatikus és a pozitivisták hozzáállás, a megdönthetetlen axiómák felsorakoztatása. Ez elmentésben áll a tizedik pártkongresszus záradékaival, amelyek kimondják, hogy a társadalmi és a természeti folyamatokat bírálóan kell megközelíteni. A történelmiség, az enciklopédikus oktatás az ex cathedra stílus még nagyon sok iskolában gyakorlat, legalábbis amikor a marxista nevelésről és oktatásról van szó.

Úgy hiszem, keveset tettünk még a nevelők sérthetetlensége ellen is. Hogyan és mire nevel a tanügyi dolgozó, ez nem lehet senkinek sem egyéni joga és ügye.

A munkára való nevelés a marxista nevelés egyik fő feladata. Ezen a téren igen nagy fogyatékoságok tapasztalhatók. Nem kutatjuk eléggé e nevelési célok megvalósulását. Itt elsősorban a munkához való szocia-

lista viszonyulást, a munkaszokások és a munka kultuszának kialakítását, az erkölcsi nevelést, a szocialista öngazgatási viszonyok kialakítását értom. Ide tartozik a társadalmi önmegvalósulásra irányuló tevékenység is, de a szakmaválasztás és a szakmára való felkészítés is. Ezekben a munkaterületeken is sok a hiányosság és kevés az építő jellegű kezdeményezés.

Ha a marxizmus humanista elveit vizsgáljuk, akkor mindenképpen szólni kell a munka és az oktatás egységéről. Az oktatói-nevelői folyamat egybekapcsolása a termelő- és a társadalmilag hasznos munkával igen lassan halad. A munka nélküli oktatás elitizmushoz vezet, és ez társadalmunkban elfogadhatatlan. A munka és az oktatás egybekapcsolása a sokoldalú egyéniség kialakításának előfeltétele.

A sokoldalú egyéniség kialakítása tehát igen összetett feladat. E nevelés célkitűzéseinek megvalósítását az ütemes tudományos-műszaki fejlődés és a tudásrobbanás is igen lényegesen akadályozza. Az iskolától nem várhatjuk el, hogy olyan tudást adjon, amely az ember egész életére, munkájának egész tartamára vonatkozik. A kiutat a permanens nevelés rendszerének kialakításában kell keresni.

A permanens nevelés az oktatásról és az iskolarendszerről eddig kialakított nézeteink és gyakorlatunk megváltoztatását követeli. Ez a nevelés mindenki számára az oktatási, önképzési és önnevelési lehetőségek sokaságát kínálja. A permanens nevelés elmélete alapján az oktatás nem szűkül le a gyermekkorra és az ifjú évekre. A felnőtt ember is az oktatás szubjektumává válik. A permanens nevelés mindenki számára lehetővé teszi a munkából való visszatérést az oktatásba éppen úgy, mint a munka melletti tanulást.

A permanens nevelés koncepciója kiemeli, hogy az iskola nem az egyetlen társadalmi környezet, ahol tanulni, továbbtanulni vagy a tudást gyarapítani lehet. Ez a nevelés a munka és az oktatás integrációját szorgalmazza. Egy ilyen oktatási rendszerben az oktatás és a munka állandóan váltakoznak.

A permanens nevelés elmélete tagadja, hogy az oktatás csupán az ifjúság monopóliuma. Az olyan oktatás, amely az embert egész élete folyamán végigkíséri, nemcsak lehetőség, hanem a mai embernek szükséglete is.

Sajnos, iskolarendszerünk gyakorlata egészen mást mutat. A permanens nevelésről és oktatásról, a munkából való visszatérésről, a továbbtanulásról, a szakképzésről, a tudásfelújításról sem az iskolák, sem a társult munka nem gondoskodik. Gyakorlattá vált ugyanis, hogy az a dolgozó, aki bármely szakmai fokozaton munkába áll, egész életére arra van ítélve, hogy dolgozzon, lemaradjon, hogy a fiatal nemzedék oktatására kiválassza az eszközöket, de saját továbbképzésére nincs módjában biztosítani az eszközöket és a feltételeket. Ilyen körülmények között a fiatalok nem látják továbbfejlődésük perspektíváját, ha munkába állnak. Nem csoda tehát, ha szinte mindannyian arra törekszenek, hogy egyetemi oklevelet szerezzenek. Ezért van az is, hogy az I. és a II. szak-

mai fokozatot szinte senki sem választja, hogy a III. szakmai fokozat elérése után igen kevesen állnak munkába, és hogy a IV. szakmai fokozat után a tanulók zöme az egyetemen köt ki, függetlenül a társadalom és a társult munka valós szükségleteitől.

Ezekről a problémákról a hiteles adatok igen képletesen tanúskodnak. Az 1978/79-es tanévben 26 438 tanuló fejezte be Vajdaságban az általános iskolát. Az 1979/80-as tanévben e tanulók 95,7 százaléka iratkozott be a középiskolába (25 300) és ez nem elmarasztalni való tény. Ugyanabban az iskolaévben 19 982 tanuló fejezte be a középiskolát és 21 321 hallgatót vettek fel főiskoláink és egyetemeink. Ez viszont már a megengedhetetlennel határos. 1968 és 1980 között Vajdaságban 197 813 hallgató volt beírva, azaz 16 484 egyetemi hallgató átlagosan évente.

Az ilyen beíratási politika társadalmi szempontból indokolatlan és tarthatatlan. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy Vajdaságnak nem kellene az egyetemet és főiskolát végzett szakkáderek. A probléma abban van, hogy ilyen nagyszámú szakemberre a társult munkának nincs szüksége. Társadalmunk és gazdaságunk egy ilyen szerteágazó felső fokú oktatást nem tud pénzelni.

Az érem másik oldalát nézve, bárki egyetemi hallgató lehet, függetlenül a képességeitől, szakmabeli elhivatottságától vagy lehetőségeitől. Mondjuk ki nyíltan: Nem vagyunk mindannyian képesek az egyetemi oklevél megszerzésére. Ezt bizonyítja az egyetemi hallgatók előmenetele is. 1976 és 1980 között 3902 hallgató szerzett főiskolai oklevelet. Két év helyett, átlagban 3,8 évig tartott oktatásuk. A főiskolai hallgatóknak csak mintegy 11,6 százaléka végezte be tanulmányait idejében, 41 százaléka számára a főiskolai tanulás 3 évig, 24 százaléka számára pedig 4 évig tartott.

Az egyetemeken sem jobb a helyzet. 1976 és 1980 között Vajdaság egyetemlein 7201 hallgató szerzett oklevelet. A tanulmány az egyetemen átlagosan 6,3 évig tartott. Az egyetemi hallgatóknak csak mintegy 12 százaléka fejezte be tanulmányait idejében (minden nyolcadik). Minden harmadik egyetemi hallgató számára öt évig, minden negyedik számára hat évig, minden hetedik számára hét évig, és minden tizenkettedik egyetemi hallgató számára nyolc évig tartottak az egyetemi tanulmányok.

Az említett probléma megoldása egyedül a permanens neveléstől várható el. Az iskolarendszernek és a beiskolázási politikának olyan irányelveket kell elfogadnia, hogy a fiatalokat minél előbb képesítse a munkára az I-től a III., illetve IV. szakmai fokozatig. A további oktatást, a továbbképzést munka mellett, illetve munkából kell megszervezni, mégpedig a munkában felmutatott eredmény, a képességek és a társult munka valós szükségletei alapján.

A permanens nevelés elve megköveteli a tanulás és a munka állandó váltakozását. Ezért a jövőben a munkaidő két dimenziót tartalmaz majd: a munka és a tanulás, továbbképzés vagy önképzés dimenzióját. A munka és a tanulás állandó váltakozása elősegíti a munka szabadságát, az ember intellektuális és természetűinek egyesítését.

A marxista nevelés elvei külön hangsúlyozzák az oktatás szabadságát, olyan feltételek biztosítását, amelyek lehetővé teszik az egyén számára, hogy képességeitől függően elérje lehetőségeinek legmagasabb szintjét. Ezeknek az elveknek a megvalósításával függ össze az úgynevezett akceleráció vagy felgyorsulás elve is. Az akcelerációt a tudományos-műszaki fejlődés napjainkban még inkább szorgalmazza. Az akcelerációnak az oktatásban igen nagy szerepe lenne, ha alkalmaznánk. Célja, hogy minden tanuló, minden hallgató „egyéni programjával” összhangban haladjon az oktatás lépcsőfokain.

Meghoztuk a szakmai fokozatokról szóló társadalmi megállapodást, de iskolarendszerünk még ma sem zárkózott föl úgy, ahogy azt elvártuk tőle. Minden szakmai fokozat alapját bizonyos tantervi egész kell hogy képezze. Ezeknek a tantervi egészeknek az elsajátítása lehetővé tenné minden szakmai fokozaton a munkába állást is és a továbbtanulást is azonnal, vagy munka mellett. Csak ha minden szakmai fokozat tantárgyi egészet képez, akkor biztosíthatjuk mindenki számára a továbbképzés lehetőségét, méghozzá egyéni képességei alapján. Ezeket a tantárgyi egészeket nem lenne szabad iskolaévekre korlátozni.

Különbén az akcelerációval, a tanulás felgyorsításával iskoláinkban nem foglalkoznak. Adva vannak a törvényes lehetőségek, de a gyakorlatban minden tanuló annyi évig jár, ahány éves az iskola.

Az akcelerációt azonban nem csak a tehetségeseknél kellene alkalmazni. Vajon a lemaradózóknak nincs szükségük felgyorsításra, egy olyan oktatási formára, amely lehetővé teszi számukra is, hogy egyéni képességeiktől függően haladjanak? Vajon a bukott tanulóknak egy teljes iskolaévre van szükségük ahhoz, hogy az elmulasztottakat pótolják?

A középiskolák sem alkalmazzák az akcelerációt. Az egyetemről ne is beszéljünk. Vajon a 3—4 vizsgaidényre korlátozott lehetőségek elősegítik, hogy az egyetemi hallgatók gyorsabb ütemben haladjanak? A kollokviumokra való jelentkezés, a vizsgára való jelentkezés idejének meghatározása és korlátozása beleillik az akceleráció koncepciójába? Elősegíti a tanulás felgyorsítását az a gyakorlat, mely szerint a korlátozott vizsgára való jelentkezés miatt 3—4 tantárgyból kénytelen az egyetemi hallgató egyszerre jelentkezni? Nem lehetne egy tantárgyi anyagot több kisebb tantárgyi egészre felosztani és lehetővé tenni, hogy kisebb egészenként sajátítsák el a tananyagot? Elősegíti-e az akcelerációt az, hogy az egyetemi tanár néha több száz hallgatóval kénytelen dolgozni?

Úgy hiszem, folytathatnánk még tovább a kérdések feltevését, bár az eddigiek is bizonyítják, hogy ezen a téren még a kezdeti lépéseket sem tettük meg.

Az akcelerációban óriási lehetőségek és tartalékok rejlenek. Itt egyaránt gondolok az intellektuális és a társadalmi-gazdasági tartalékokra is.

Marx évfordulóról lévén szó, szükségesnek tartottam felvetni néhány kérdést, amely a szocialista, a marxista neveléssel és nevelési célkitűzésekkel van kapcsolatban. Annál is inkább, mert a sokoldalú egyéniség kialakítását szocialista társadalmunk is zászlajára tűzte. E célok gya-

korlati megvalósítása állandó folyamat. Sok kreativitást, bíráló hozzáállást, a hiányosságok kiküszöbölését és újításokat igényel. A marxista nevelés nem dogma. Társadalmilag testre szabott, az adott társadalmi-gazdasági körülményekkel összefüggő folyamat. A marxista nevelés célkitűzéseinek megvalósítása megköveteli a szocialista öngazgatású társadalom minden szubjektumától az aktív és kreatív hozzáállást. Az iskolareform nem fejeződött be. Ez a folyamat tovább tart. S ha elfogadjuk Theodor Sulcznak azt a nézetét, miszerint az ember egy társadalom legnagyobb értéke, akkor jó lenne meggondolni, milyen óriási nemzeti gazdagság veszett el és veszik el évente azokban az egyéneknél, akik különböző okok miatt kirekednek az iskolarendszereből.

Jegyzetek

- ¹ Makarenko műveinek második, orosz nyelvű kiadása, Moszkva, 1957., V. kötet, 105. lap. Idézi dr. Ágoston György: Nevelélmélet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973., 76. oldal.
- ² Dr. Ágoston György: Nevelélmélet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973., 76. oldal.
- ³ I. m. 76. oldal.
- ⁴ Marx—Engels Művei 4. kötet, Budapest, 1959. 359. lap. Idézi dr. Ágoston György Nevelélmélet c. művében. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. 85. oldal.
- ⁵ A JKSZ tizedik kongresszusán elfogadott dokumentumok, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1978. 164. oldal.
- ⁶ Dr. Ágoston György: Nevelélmélet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. 91. oldal.
- ⁷ A JKSZ tizedik kongresszusán elfogadott dokumentumok, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1978. 165. oldal.
- ⁸ Dr. Stevan Beždanov: Tito o vaspitanju i obrazovanju. Pedagoški zavod Vojvodine, Zavod za izdavanje udžbenika, NIRO Misao, Novi Sad, 1980. 17. strana.

Rezime

Nekoliko aktuelnih pitanja marksističkog obrazovanja

Proslava stogodišnjice Marksove smrti pogodan je momenat da se rasprave neka pitanja marksističkog i socijalističkog vaspitanja i obrazovanja uopšte.

Karl Marks kao osnivač naučnog socijalizma, dao je ozbiljan doprinos u razjašnjavanju mnogih, za obrazovanje ključnih problema. Njegove misli o društvenoj uslovljenosti vaspitanja i obrazovanja, o potrebi izgrađivanja svestrane kreativne ličnosti, o nužnosti povezivanja umnog i fizičkog rada, obrazovanja iz rada i mnoga druga pitanja i danas su veoma aktuelna i traže konkretna rešenja.

O suštini i ciljevima komunističkog i socijalističkog vaspitanja i obrazovanja napisano je mnogo. I od strane klasika marksizma ali i od strane teoretičara koji rade i stvaraju u socijalističkim zemljama. Pored Lenjina i Makarenka, veoma su značajne misli druga Tita kao i stavovi i opredeljenja X i XI kongresa Saveza komunista Jugoslavije.

O marksističkom obrazovanju posle školske reforme date su pozitivne ocene iako na ovom planu ima dosta poteškoća i iskrivljavanja. Oseća se određeni formalizam, enciklopedizam pa čak i dogmatizam. Omladina nije baš uvek zadovoljna sa marksističkim obrazovanjem. Marksizam se ne može naučiti iz knjiga. Marksizam se mora doživeti.

Permanentno obrazovanje, kao osnovni preduslov za vaspitanje svestrane stvaralačke ličnosti u našem sistemu obrazovanja još nije zaživelo. Za to nisu stvoreni ni sistemski ni finansijski preduslovi. Obrazovanje za rad i povezivanje obrazovanja sa radom takođe se veoma slabo ostvaruje. Nakon završene srednje škole mladi ne odlaze u rad već nastavljaju obrazovanje na višim školama i fakultetima bez obzira na stvarne potrebe udruženog rada.

Iako se u akceleraciji kriju ogromne intelektualne i društvene rezerve, ona se u praksi ne ostvaruje. Toga nema ni u osnovnoj školi, a da o univerzitetu i ne govorimo.

Prisećajući se Marksa pokrenuli smo samo neka pitanja socijalističkog vaspitanja i obrazovanja u cilju aktiviranja svih kreativnih društvenih snaga na daljoj izgradnji socijalističke samoupravne škole.

Summary

A few up-to-date questions on marxist education

The celebration of the hundredth anniversary of the death of K. Marx is a convenient occasion to discuss a few questions on Marxist and socialist education and on education in general.

Karl Marx as the founder of scientific socialism gave a significant contribution of clarify many questions — key problems in education too. His thoughts on the social conditions of education, on the need to build a complete, creative personality, on the necessity of connecting the mental and physical work (intellectual and manual labour), on special trainings while working and many other questions are even today up-to-date and ask for concrete answers.

On the essence and aims of communist and socialist education and upbringing much has been written; both the classic marxists and the theoreticians who live and work in socialist countries have discussed these points. Besides V. I. Lenin and Makarenko, the thoughts of J. B. Tito are of great importance, also the attitudes and decisions of the 10th and 11th Congress of the League of Communists of Yugoslavia.

On evaluating the Marxist education after the schoolreform we can give a positive judgment, there are though in this field many difficulties and contortions of important facts. To a certain extent we can feel formalism, encyclopedism and even dogmatism. Youth is not always satisfied with the marxist education. Marxism can not be thought from books. We can not learn Marxism we should experience it.

Permanent education, as a basic pre-condition for educating a many-fold, creative personality has not yet, in our system of education come to life. Nor did we create the systematic and the financial pre-conditions for Marxist education. Vocational education and connecting education with production also has not been yet accomplished. After finishing secondary education, young people do not go to work, but they continue to study at advanced schools or universities despite the real needs of associated labour.

Although in this acceleration there are huge intellectual and social reserves hidden, it is not carried out in practice. We have not accomplished to take advantage of this huge intellectual and social force not even in elementary schools, no to speak about universities.

By evocating the thought of K. Marx we have tried to move some important questions of socialist upbringing and education from a dead point in order to reactivate all creative social forces for the further development of the socialist self-managing school.